

чијем се подножју налазио гроб у дубини 1,5 м. озидан опекама у кречном споју, а покривен у облику кућног крова и херметички затворен. У гробу је нађен костур без главе, а на њеном мјесту налазило се поменуто стаклено посуђе. У додиру са ваздухом, чим је гроб отворен, костур се намах распао и претворио у прах.

Поред ова два стаклена објекта нађено је још неколико мањих комада разбијеног декоративног посуђа, које по својој техници и изradi претставља нарочиту вредност и интерес. Из ових неколико разбијених фрагмената не би се могло констатовати да је у Дукљи била распрострањена употреба скроз обојеног стакла са примјесом металних оксида, као што је то случај код неких примјерака из Будве. Међутим, на фрагментима дукљанског разбијеног стакла лако се уочава карактеристична техника бојења споља са позлатом и сребром и, што је много ређи случај, техника бојења с унутрашње стране на дијафаном стаклу. Поред тога, посматрајући ове фрагменте примјећујемо неоспорно префињен укус који се јасно испољава у тражењу и изналажењу нових декоративних линија и облика.

Ма да нема неких видних трагова о постојању пећи за ливење стакла, наше је дубоко увјерење да је у Дукљи цвјетала ова индустрија, која је својим изузетним квалитетима и изradом привлачила у прошлости пажњу добрих познавалаца и археолога. Наше гледиште поткрепљује и чињеница што околина Дукље обилује главним сировинама за изradу стакла, као и то, да је оваквих налаза било у већем броју и да су археолози и музеолози радо куповали дукљанско стакло. И данас се препричава како су још за вријеме Турака научници из иностранства откупљивали ово стакло без обзира на његову цијену.

О дукљанском стаклу, као о ријетким особеностима и примјерима античких гравура, писало се и ван граница наше земље. Стога сваки објекат ове врсте у Дукљи претставља изузетну драгоценост о чему ће се повести нарочита пажња току будућих археолошких ископавања.

Милутин П. Пламенац

ПРЕДЛОГ ФЕЛИКСА (СРЕЂКА) ЛАЈА О ЕТНОГРАФСКОМ ПРОУЧАВАЊУ ЦРНЕ ГОРЕ

Феликс Лај, касније названи Сређко Лај, рођен је у Осиеку 21 новембра 1838 године, а умро је 17 јула 1913 године. Ма да је био само интендант позоришта у Осиеку, ипак је „један од првака етнографскога рада у нас”. Скупио је огроман материјал о југословенским народним орнаментима и издао га у 20 свезака под насловом „Орнаменти југословенске домаће и умјетне обртности” (Станојевићева Енциклопедија српско-хрватско-словеначка, s. v. Лај Сређко).

1896 године он је желио да дође у Црну Гору и упозна земљу и народ, „да да му верно и достојно снимим обичаје и рукотворине”; како сам каже у писму књазу Николи, и затим изда резултате свога

проучавања Црне Горе. Он је још 1893 године имао намјеру да предузме то своје путовање, али му тада није успјело да оствари свој план.

Нашао сам у бившем личном архиву краља Николе 4 писма о Лајевом доласку у Црну Гору 1896 године, која овом приликом објављујем. Из тих писама се види, да је књаз Никола радо одобрио потребне олакшице за Лајево проучавање Црне Горе, али се из докумената поменутога архива не види, да ли је Лај искористио ово књажево одобрење, а није ми познато ни Лајево дјело о Црној Гори.

Ристо Ј. Драгићевић

1) Спроводно писмо

Његовом Височанству
Кнезу и Господару Црне Горе Николи I.

Господин Милорад Медаковић, књижевник у Београду, посвећен је у главном гледе овог приложеног експозеа, што Вашем Височанству овим до највишег знања достављам.

Вашем Височанству

са највећим страхопоштовањем

предани слуга

Феликс Лај,

етнограф и т. д.

10. јуна 1896. у Београду,
Југ-Богданова ул. бр. 9.

2) Експозе у прилогу

Ваше Височанство!

Нисам бар за сад тако сретан да пред Ваше Височанство лично предстати могу; јер баш за време боравка Вашег Височанства у Београду надазићу се на привредном истраживању по нутарности Србије.

Једино ми дакле остаје, да овим путем Вашем Височанству са страхопоштовањем искажем свој давнашњи план и замисао, а на основу мога досадањег више нег дваестогодишњег рада на пољу етнографије.

Има томе око четврт века како радим на томе, да умно и рукотворно умење словенских народа стекне своје уважење.

Дотична дела тога труда мога јесу ова:

а) Die Verbreitung und Cultur der Südslaven (gedruckt Hannau Deutschland 1871).

б) Südslavische Ornamente 1871.

в) Ornamenti jug slavenske domaće i umjetne obrtnosti, izdani od 1874 do 1883.

Ово дело има 20 свезака по 10 таблица, дакле свега 200 табела — и налазе се комплетни примерци у Краљевском Конаку, у приватној библиотеци Њ. Величанства Краља Александра, а тако исто и у Краљ. срп. народној библиотеци у Београду.

Кад Ваше Височанство зажели, ово ће се опширно дело и Вашем Височанству што пре поднети.

У том делу не само да је верно оцртана словенска народна марљивост, него се ту и у речи и у слици приказује очевидна сродност свију радова народа словенских, управо ови су радови сведоштво једне једине велике фамилије.

г) Моје најновије велико дело „Културно-исторички етнографски атлас Краљевине Србије”, започето још 1886. изложено је у Нар. музеју у Београду, а тако исто и у министарству Народне привреде, као код издавача. Ово дело у низу мојих ранијих издања чини један органски део с овима.

Сем тога изложен је привремено у Нар. музеју у Београду и један део мојих југословенских етнографских збирака — до преко хиљаде на броју.

Ваше Височанство! Моја је сад жива жеља, да и јуначка Црна Гора и њени дивни јунаци уђу у тај низ мојих трудова, а то је она земља која је у Јевропи под очинском и мудрој управом Вашег Височанства стекла тако велики значај и напредак.

За ту цел дакле рад сам у Црну Гору доћи, да својим властитим очима познам земљу и народ, па да му верно и достојно снимим обичаје и рукотворине, те да их као и та горепоменућа дела моја публикујем.

Ваше Височанство! Са етнографског гледишта крајње је време, да се физичке особине једног народа сачувају од опасности да могу бити заборављене.

Та с правом се диже опћа жалба, да са наглог растења међународног саобраћаја све се више губи првацини тип народа једног. И онда све то градиво за истраживање — пошто се кашње накнадити не да — збрише време са лица земље, као да га ни било није.

С тога би неминовна дужност била, да се то у ранија времена неопажено благо прикупи, како би тим путем особине народног духа у слици приказане на свет изашле.

Да би се пак то постигло, потребно је путовање по Црној Гори, које једино од највише наклоности Вашег Височанства зависи, па да се предузме то збирање, које треба да створи трајан и видан споменик народни, који ће како узвишеног и витешког Кнеза, тако и Његов херојски народ до у најпознија времена славити и узносити.

Ну ја и сам знам да за евентуално извршење овог мог најпонижније подастртог плана не могу од саме земље Вашег Височанства не припомоћи очекивати, као од које друге, старије културне државе. Зато би и остварење овог плана зависило поглавито од превисоке благонаклоности Вашег Височанства.

Још ми је рећи, да је овај план мој још године 1893. Вашем Височанству предложен требао бити — као што се то из овде прукљу-

ченог писма г. Змаја Јована Јовановића види,*) али је са краткоће времена изостало.

А сад благоизволите, Ваше Височанство, овај са страхопоштовањем поднети план удостојити своје највише резолуције!

Вашем Височанству

са највећим страхопоштовањем

предани слуга

Феликс Лај, етнограф,

ималац Кр. срп. ордена св. Саве; витез ордена франц. поч. легије; часник академије; ималац златне медаље цар. рус. природоисп. друштва; ималац ц. и кр. аустр. злат. крста за заслуге са круном; допис. члан учених друштва; почасни грађанин више кр. вароши Хрв. и Славоније и т. д.

3) Концепт одговора Лају, писан руком књажевог секретара Луја Војновића

Г.

Њ. В. Књаз, мој Узвишени Господар, уважавајући Вашу покорну прошњу (датирану?) Биоград 10. Јунија о. г. и признавајући заслуге Ваше око познавања рукотворина народа Српскога, те припознавајући корист једнога дјела о рукотворинама и обичајима у Црној Гори, наредио ми је да Вам најчучивије приопћим Превишњу Његову Вољу да Вам се облакша пут по Црној Гори у ту етнографску сврху, али, дакако, само у колико се Књажевине тиче.

Молим Вас, Г., да овом згодом примите осјећаје мога особитога уважавања. Војн.

Ц. 7/7 96.

4) Одговор Феликса Лаја секретару Војновићу

Високорођени Господине Грофе!

Почастован Вашим писмом од 28 јула о. г. из којег сазнах Највишу вољу Његове Висости владајућег Кнеза Црне Горе, молим Вас високорођени господине изразити на подножју Највишег престола моју најпонижнију и пуну осјећаја захвалност, колико за признату с' Највишег мјеста потребу односно користи издања етнографског дела за Црну Гору, за највишег (sic!) фаворизирање истога дела, као и за мени изражено Највише признање мога досадашњег рада на овом пољу.

*) Змајево писмо од 24 јуна 1898 г. (на њемачком језику) и данас је уз ову претставку Ф. Лаја. У њему Змај обавајштава Лаја, да се са пута по Далмацији повратио и да је у Дубровнику примио његово писмо, али да није могао издржати тешки штралац од Котора до Цетиња, те није могао о његовом послу ништа урадити.

Када прођу престојеће свећаности (sic!), којим (sic!) ће се приликом окупити цео витешки народ око свог омиљеног Узвишеног Господара, тада ћу се ја с' весељем и вољом одати озбиљно моме раду, а међутим могу се потанкости и појединости око издавања овог дела претрести и коначно углавити.

Изволите примити Високорођени Господине израз мога највишег поштовања и оданости.

Феликс Лај

у Београду Југбогданова улица Бр. 9.

8. Август 1896 год.

Високорођеном Господину

Лујо (sic!) грофу Војновићу

Секретар Његове Висости Кнеза Црне Горе

и т. д. и т. д.

у Цетиње

(На полеђини овога писма решење:)

Ад акта.

Ц. 28/8 96

Војн

НАПОМЕНА УРЕДНИШТВА

Уредништво "Историских записа" обавјештава претплатенике да је овај број нашег часописа изашао из објективних разлога као троброј, и то са знатним закашњењем, па их молимо да ово узму на знање.

ИСПРАВКА

На страни 29 ове књиге (свеска јули-септембар) у 11 реду одоздо стоји "до јануара 1917 године", а треба 1916 године.

